Liberaal Journaal

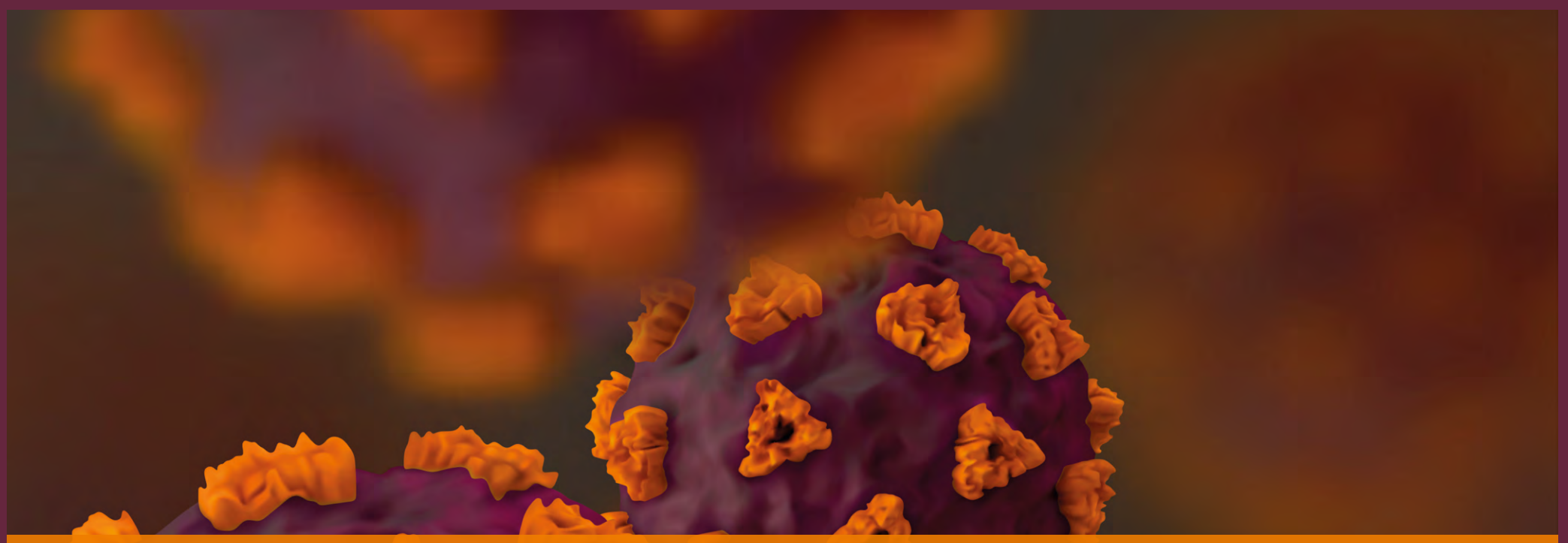

DE CORONA-PANDEMIE

VRAGEN EN UITDAGINGEN

De hele wereld wordt sinds weken in de greep gehouden door het coronavirus, oftwel COVID-19. De gevolgen van de pandemie op het dagelijks leven zijn aanzienlijk en zullen dat naar verwachting ook nog een tijd blijven. Zoals Mark Rutte heeft aangegeven, wordt in deze crisis noodgedwongen op basis van vijftig procent van de kennis honderd procent van de beslissingen genomen. Allerlei vragen blijven daarbij vooralsnog in de lucht hangen. Zijn kinderen nu wel of niet bronnen van verspreiding? Ontstaat resistentie na besmetting of kan daar niet zomaar op worden vertrouwd? Is er een tweede golf te verwachten en zo ja wanneer? Is het verstandig de intelligente *lockdown* voorzichtig los te laten of is het daarvoor nog veel te vroeg? Hoe omvangrijk zullen de economische gevolgen op de lange termijn zijn?

Voor liberalen ontstaan ook fundamentele vragen. 'Duivelse dillema's' noemde Rutte het tijdens een persconferentie en 'een ware worsteling' om tot keuzes te komen. Daarbij mocht de vrijheid van de een niet ten koste gaan van de gezondheid van anderen. Meer dan eens hamerde Rutte en zijn collega's erop dat we alleen samen uit deze crisis kunnen komen.

De noodzaak van vrijheidsbeperkende maatregelen werd aanvankelijk breed gedragen. De angst voor het onbekende virus en de almaar stijgende cijfers van besmettingen, IC-opnames en sterfgevallen creëerden aanvankelijk een groot draagvlak voor alle noodmaatregelen. Na verloop van tijd groeide echter ook de kritiek op de noodmaatregelen, niet in de laatste plaats door de rampzalige economische gevolgen voor velen. Zeker naarmate duidelijkheid ontstond over het pakket aan noodmaatregelen en de vereisten waaraan moest worden voldaan.

Veel is ook al gesproken en geschreven over de voorgenomen app die nieuwe besmettingen zou moeten voorkomen. Gaat de overheid met de beschikbare informatie dwingend sturen op gedrag of blijft het gebruik van de app op basis van vrijwilligheid?

In deze editie van het *Liberaal Journaal* onderzoeken we verschillende aspecten van de huidige crisis. De stukken zijn grotendeels geschreven door de staf van de TeldersStichting, doch ook enkele externe auteurs geven hun visie op de situatie.

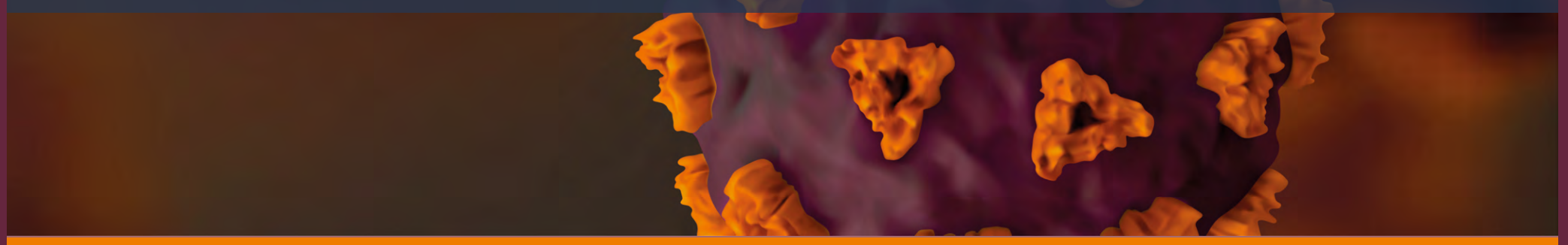

TeldersStichting

‘HET TRAUMATISCHE EFFECT VAN DE SPAANSE GRIEP ZORGDE ERVOOR DAT MEN DE HERINNERING ERAAN LIEVER VERDRONG.’
WILBERT JAN DERKSEN

DE SPAANSE GRIEP, EEN VERDRONGEN PANDEMIE

door Wilbert Jan Derksen

De coronacrisis zal ongetwijfeld de geschiedenisboeken ingaan als een van de grootste gebeurtenissen van onze tijd. De vele dodelijke slachtoffers en totale economische verlammingen maken het een crisis waar ieder mens wel direct of indirect door geraakt wordt. Toen het coronavirus zich op pandemische schaal begon te verspreiden werd al snel de vergelijking gemaakt met de Spaanse griep van 1918-1920. Ook hier waren er veel doden te betreuren. Ongeveer 500 miljoen mensen raakten besmet met de Spaanse griep – een derde van de toenmalige wereldbevolking – en vele miljoenen overleden aan de ziekte (exacte aantallen variëren tussen de 20 en 100 miljoen dodelijke slachtoffers). In Nederland stierven ongeveer 38.000 mensen. Desalniettemin is de Spaanse griep pas recentelijk door historici erkend als de mondiale ramp die het destijds geweest is en werd het lange tijd slechts als voetnoot bij de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) genoemd.

De vergelijking tussen het coronavirus en de Spaanse griep is niet geheel onterecht. Ook hier ging het om een zogeheten zoönotisch virus, waarbij de infectie van dier op mens is overgedragen. De precieze oorsprong wordt betwist, maar een veel geopperde theorie is dat het begon in een legerkamp in de Amerikaanse staat Kansas, waar het virus mogelijk van varken op mens is overgesprongen. Vanuit daar verspreidde het zogeheten H1N1-virus zich vliegensvlug over de hele wereld. Het virus ging als lopend vuurtje door de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog die op dat moment uitgevochten werd. Maar de landen in oorlog censureerden de berichtgeving over de mysterieuze nieuwe ziekte om het moreel van de soldaten niet te verzwakken. Spanje was neutraal tijdens het conflict, dus de Spaanse kranten sloegen als eerste alarm over het virus. Zodoende werd de ziekte, eigenlijk dus onterecht, bestempeld als de Spaanse griep.

Wie besmet raakte met het virus werd vaak snel doodziek. Het ziektebeeld was gruwelijk en manifesteerde zich in een ongekend hoog tempo. Iemand kon de ene dag kerngezond zijn, om de daaropvolgende dag te komen overlijden. De ziekte had vaak een longontsteking tot gevolg, waardoor mensen als het ware verdronken in het bloed en vocht wat zich in de longen had opgehoopt. Opvallend was dat de risicogroep, anders dan bij de meeste andere ziektes, vooral uit jonge mensen bestond van tussen de 20 en 40 jaar oud. De reden hiervoor was dat de doodsoorzaak vaak een te sterke respons op het virus van het immuunsysteem was. Jonge mensen met een sterk immuunsysteem hadden daardoor juist meer risico om te komen overlijden.

De Spaanse griep kwam in drie golven, waarvan de tweede veruit het dodelijkst was. Bij de eerste golf waren de symptomen nog vergelijkbaar met een normale griep, maar vervolgens muteerde het virus zich tot een veel dodelijkere variant. Vooral dankzij verplaatsingen door soldaten verspreidde deze variant zich vliegensvlug over de wereld. Destijds was men zich ook al bewust dat quarantainemaatregelen nodig waren om het virus in te dammen, maar in oorlogstijd werd het verlammen van de (oorlogs)economie als een ongeoorloofde zelfsabotage van de oorlogsinspanning gezien. Ook kampte men met een tekort aan medisch personeel doordat zij al nodig waren aan de frontlinies. Een derde golf volgde in 1919, maar verspreidde zich minder agressief doordat de oorlog voorbij was. En zo snel als dat de ziekte verscheen, verdween die ook weer spontaan na deze laatste golf.

Hoewel de herinnering aan de Spaanse griep verdrukt raakte door de andere grote gebeurtenissen uit die tijd (oorlog, revoluties en de ondergang van meerdere keizerrijken), mag de impact van deze pandemie niet onderschat worden. Doordat vooral jonge mensen stierven, verloren veel families hun broodwinner. De economie werd hierdoor hard getroffen en veel kinderen werden wees. Men verloor bovendien het vertrouwen in de wetenschap. Immigranten en andere minderheden, die vaak dicht op elkaar en onder slechte hygiëneomstandigheden leefden, werden disproportioneel hard getroffen door het virus. Dit voedde pseudowetenschappelijke theorieën als eugenetica, waarop de nazi’s jaren later hun rassentheorieën zouden baseren. Overlevenden en nabestaanden kregen daarnaast vaak last van psychische klachten, met veel stoornissen en zelfmoorden tot gevolg. Het traumatische effect van de Spaanse griep zorgde er dan ook voor dat men de herinnering hieraan liever verdrong en verzweeg, wat het collectief geheugen over pandemie niet ten goede kwam.

De Spaanse griep had een dramatisch effect op de samenleving, zoals het coronavirus ongetwijfeld zal hebben op onze maatschappij. In beide gevallen werd de wereld totaal verrast en was de maatschappij niet voorbereid op het virus. En dat terwijl wetenschappers ons al jarenlang waarschuwden dat de volgende pandemie niet lang meer op zich zou laten wachten. De overheid zal haar primaire functie als nachtwaker die de veiligheid van haar burgers moet garanderen dan ook binnen de context van het gezondheidsdomein moeten gaan interpreteren en uitoefenen. Alleen dan kunnen we de volgende keer wel voorbereid zijn. Want de Spaanse griep en het coronavirus zijn slechts twee uit een lange reeks van pandemieën, waar er ongetwijfeld meer van zullen komen.

De Spaanse griep | National Museum of Health and Medicine

‘SLECHTS DE INDIVIDUELE BURGER KAN BEPALEN WAT VOOR ZIJN LEVEN HET BESTE IS.’
PATRICK VAN SCHIE

FRIEDRICH HAYEKS *THE ROAD TO SERFDOM*

door Patrick van Schie

De coronacrisis laat een enorme toename van de staatsinvloed zien, zowel qua (al dan niet terechte) inperkingen van onze vrijheden als door steunverlening aan burgers en bedrijven en daarmee stijging van het aandeel van de overheid in onze economie. Ook tijdens de beide Wereldoorlogen zagen we dit verschijnsel. Die staatsexpansie bleek nadien hardnekkig.

Precies dit was het hoofdthema van *The Road to Serfdom*, het boek dat Friedrich Hayek (1899-1992; een Oostenrijker, sinds 1931 woonachtig in Engeland) in 1944 uitbracht. Hij waarschuwde voor de verderfelijke en vrijheidsondermijnende invloed van planning, die wel noodzakelijk kon zijn tijdens een oorlog maar in vredestijd diende te worden afgebouwd. Hayek had naam gemaakt als econoom. Hij noemde *The Road to Serfdom* een ‘politiek pamflet’. Hierna zou hij zijn aandacht naar de politieke filosofie verleggen.

De hoogste waarden stonden op het spel, bovenal ‘de vrijheid om ons leven overeenkomstig onze eigen denkbeelden te vormen’. Dit liberale denkbeeld dat Engeland maar óók (meer dan eens uitdrukkelijk genoemd) kleine landen als Nederland en Zwitserland zoveel had gebracht, stond onder druk door de populariteit van socialistische denkbeelden. Zulk socialisme uitte zich zowel in het nationaal-socialisme als het communisme, maar ook in gematigder varianten die met alle goede bedoelingen de samenleving evenzeer op de weg naar de slavernij zetten.

Onder het mom van zekerheid of meer gelijkheid, van het ‘algemeen welzijn’ of het ‘algemeen belang’ matigen ordenaars zich aan te weten aan welke waarde(n) het meest moet worden gehecht. Zij verheffen aldus hun eigen waarden tot algemene waarden. Het recht zelf te kiezen wordt daarmee aan individuele burgers ontnomen; het zijn de machthebbers die voortaan bepalen wat ‘goed’ is. Terwijl, zo stelde Hayek, slechts de individuele burger kan bepalen wat voor zijn leven het beste is.

Het liberalisme, zo maakte Hayek duidelijk, staat geen *laisser faire* voor. De wet is wel degelijk belangrijk, essentieel zelfs. Maar de wetgever dient zich te beperken tot het aangeven en handhaven van de spelregels en zich verre te houden van sturing naar een bepaald doel. De staat moet de wegwijzers aanbrengen maar mag de burgers niet voorschrijven welke weg zij moeten inslaan. De staat mag overigens wel degelijk bepaalde sociale voorzieningen treffen, alsook bijvoorbeeld hygiënische maatregelen nemen of giftige stoffen verbieden, mits een en ander de fundamentele individuele vrijheid intact laat.

Hayek kwam op voor de vrije markteconomie. Critici stelden dat het concurrentiebeginsel ‘blind’ is. Hayek antwoordde dat dit juist een deugd is van de vrije markt. Ordenaars stellen er de besluiten van politici en ambtenaren voor in de plaats. Dan beslist een willekeurig iemand over ons lot in plaats van dat wij dit zelf doen. Het leidt bovendien tot machtsmisbruik, partijdigheid en corruptie. Gematigde socialisten stellen dat economische ordening gepaard kan gaan met politieke vrijheid. Hayek wierp tegen dat die scheiding niet valt aan te brengen. Veruit de meeste mensen stellen zich geen ‘economische’ doelen. Maar economische factoren maken hun doeleinden wel mogelijk.

‘Spontane ordening’ is het parool van Hayek, oftewel: gedecentraliseerde besluitvorming. Niet alleen omdat dit beter werkt maar belangrijker: omdat het moreel hoogstaander is. Voor een echte liberaal vormt macht een ‘aartskwaad’. Voor zover macht bestaat dient deze zoveel mogelijk gesplitst en gespreid te worden. In oorlog en bij andere uitzonderlijke rampen mag aan een staat tijdelijk meer macht worden toegekend. Maar men dient beducht te zijn: wat als ‘tijdelijk’ wordt geïntroduceerd heeft de neiging permanent te worden.

Hayek veroordeelde nationalisme voor zover het gepaard gaat met gevoelens van superioriteit, maar hij bepleitte allesbehalve een einde aan de natie-staat. Na de oorlog zou een supranationale ordening nuttig kunnen zijn bij het voorkomen van een botsing tussen de staten – zij moest daartoe een ‘negatieve macht’ uitoefenen – maar zodra zo’n nieuwe constructie zélf politiek ging bedrijven zou zij de kans op botsingen slechts vergroten en dreigde zij ‘de meest tirannieke en onverantwoordelijke macht’ te gaan vormen. ‘Ordening op internationale schaal, meer nog dan het geval is op nationale schaal kan niet anders dan louter machtspolitiek zijn.’ Die macht zal worden gemaskeerd als ‘internationaal’ maar, waarschuwde Hayek, bedenk dat dit ‘voor alle kleinere staten een veel volledigere onderwerping aan een buitenlandse mogendheid zou betekenen, waartegen geen werkelijke weerstand meer mogelijk zou zijn’.

The Road to Serfdom werd meteen een razend populair boek. Het tijdschrift *The Readers Digest* nam zelfs een verkorte versie op. Voorts verscheen een korte cartoon-versie. Maar het zou ongeveer dertig jaar duren voordat het dankzij Margaret Thatcher en anderen de politiek ging beïnvloeden. Hopelijk worden Hayeks hoogst actuele inzichten ditmaal eerder ter harte genomen.

‘ER KAN GEEN VRIJHEID BESTAAN ALS ALLE GEZONDHEIDSRISICO’S DIE MENSEN VOOR ELKAAR VORMEN MOETEN WORDEN UITGEBANNEN.’
MAARTJE SCHULZ

GEEN VRIJHEID ZONDER RISICO

door Maartje Schulz

´De vrijheid van de één mag niet ten koste gaan van de gezondheid van een ander,´ zei minister-president Mark Rutte op de persconferentie van 21 april. De premier, die in diezelfde persconferentie aangaf dat het niet zoveel zin had al te ´filosofisch te doen´ over een virus dat simpelweg van de een naar de ander kan overspringen, leek met deze uitspraak toch even de liberale filosoof John Stuart Mill aan te halen.

Ruttes uitspraak is een variant op het schadebeginsel van Mill. Het schadebeginsel komt erop neer dat de vrijheid van de één enkel kan worden ingeperkt wanneer diens vrijheid schade toebrengt aan een ander. “*The only purpose for which power can be rightfully exercised over any member of a civilized community, against his will, is to prevent harm to others*”, schreef Mill in zijn beroemde werk *On Liberty*.

In zekere zin gaat dit liberale argument voor de inperking van vrijheid op in de situatie van de coronacrisis. De bewegingsvrijheid van de één kan namelijk schade toebrengen aan een ander. Het nieuwe virus, waar nog geen goede behandeloptie of vaccin voor is, verspreidt zich via mensen die in elkaars nabijheid zijn, en het virus kan sommige mensen behoorlijk ziek maken. Voor een klein deel van de mensen heeft een corona-infectie een dodelijke afloop. Er is dus een reëel risico dat een volledige uitoefening van de bewegingsvrijheid serieuze gezondheidsschade aanricht aan anderen.

Maar daar houdt de analyse niet op. Want ten eerste kun je niet stellen dat iedereen een direct gezondheidsgevaar voor de ander vormt. Alleen de mensen die het virus bij zich dragen, vormen in die periode immers een direct risico voor een ander. Bovendien ondervinden verreweg de meeste mensen, zoals het nu lijkt, geen ernstige gezondheidsschade van een besmetting. Het gros heeft milde klachten.

Wat dat betreft moet de gezondheid van sommigen, ook weer niet leiden tot onvrijheid van iedereen. Als de vrijheid je lief is, perk je deze niet meer in dan noodzakelijk is. Daarom is het voor liberalen van belang om over vragen na te denken als: hoe proportioneel is het om allerlei vrijheden in te perken als slechts een klein deel echt kwetsbaar is voor het virus? Is het mogelijk om kwetsbare mensen die zich willen beschermen, goed te ondersteunen? Kunnen we uiteindelijk naar een situatie toe waar alleen mensen die positief worden getest op het coronavirus – en daarmee een bewezen risico vormen voor anderen – tijdelijk in hun vrijheid worden beperkt? Hoe zit het met de eigen verantwoordelijkheid van mensen in het maken van risicoafwegingen?

Lastige vragen, waarbij ik niet op elke vraag een precies antwoord heb. Maar om op die laatste vraag een antwoord te geven: wat mij betreft is het verstandig dat er in het belang van de veiligheid maatregelen worden getroffen, maar is het niet aan de overheid om alle risico’s uit te bannen. Mensen zijn ook best in staat om zelf afwegingen te maken over vrijheid en gezondheidsrisico’s. Iemand die nauwelijks risico wil lopen, kan ervoor kiezen om niet naar het café te gaan, even geen bezoek te ontvangen en kan de boodschappen thuis laten bezorgen. Aan de andere kant zijn er mensen die bereid zijn, bijvoorbeeld omwille van levensgeluk, wat meer risico te nemen. Er moet niet worden vergeten dat het nemen van risico ook tot iemands persoonlijke vrijheid behoort, zolang het mogelijk is daarbij een ander niet ongewenst te schaden.

Daarbij hoort het besef dat er geen vrijheid kan bestaan als alle gezondheidsrisico´s die mensen voor elkaar vormen moeten worden uitgebannen. Anders kun je het wegverkeer ook wel meteen aan banden leggen (20.800 ernstig gewonden; 608 doden in 2017 volgens het CBS). Redeneringen in de trant van ‘elk verloren leven is er één te veel en we moeten er alles voor over hebben om een dode te voorkomen’ klinken sympathiek, maar zijn onwaar. Niemand zal ervoor pleiten een dictatuur te installeren als dat zou leiden tot één minder coronadode. Aan de andere kant is ongelimiteerde vrijheid ongewenst als dat massale sterfte tot gevolg heeft. Het gaat dus om verhoudingen. Wat mij betreft gaat het er vooral om onacceptabele risico’s uit te bannen. Het isoleren van besmette mensen en het helpen beschermen van kwetsbare mensen die beschermd willen worden, vormen daarin de spil.

Want zonder leven geen vrijheid, maar zonder vrijheid ook geen leven. En geen vrijheid zonder risico.

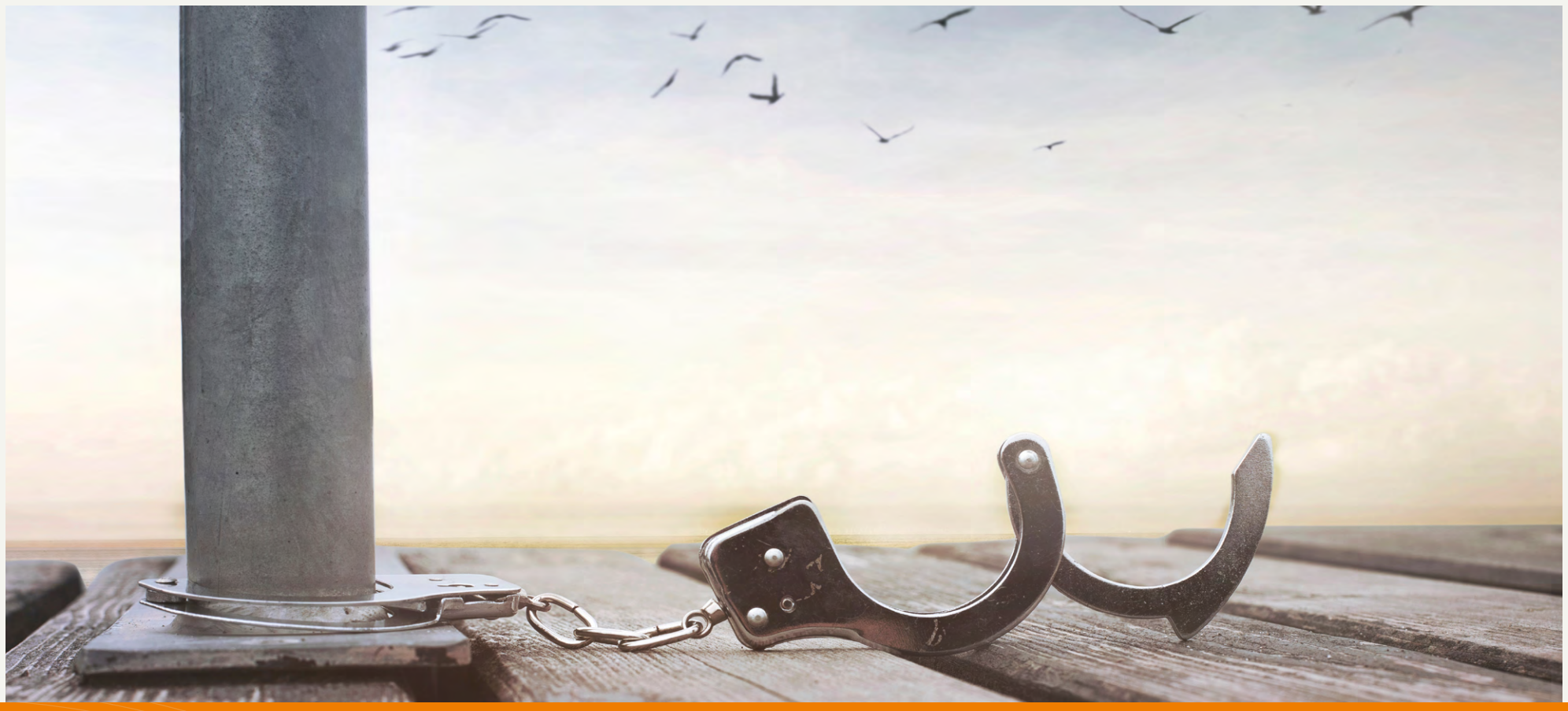

‘HET IS DE KUNST OM TUSSEN DE EXTREMEN HET JUISTE MIDDEN TE HOUDEN.’
JOOP VAN DEN BERG

HET MOEILIJKSTE KOMT NOG[1]

Intelligente lockdown *in Amsterdam | Foto: Wut Moppie*

door Joop van den Berg

Je kon erop wachten: op het verhaal over de ambtenaar die het een paar jaar geleden al allemaal had zien aankomen maar naar wie niet was geluisterd. Dagblad *Trouw* wist kort geleden zo’n ambtenaar te vinden.[2] Niet alleen hij had de coronapandemie trouwens al voorzien, maar ook nog andere ambtenaren van een ander departement. Maar, er was niets mee gedaan.

Bij vrijwel elke ramp of majeur ongemak is er na enige tijd wel een ambtenaar of externe adviseur die zich meldt om te vertellen dat hij of zij had gewaarschuwd. Soms al jaren geleden. Maar ‘hogerhand’ had het niet interessant genoeg gevonden of de politiek verantwoordelijke bewindspersoon had andere dingen aan het hoofd. Je vraagt je af wat eigenlijk de zin is van dit soort publicaties. Dat politici er altijd weer een potje van maken? Of, dat er naar deskundig advies niet wordt geluisterd? Of moest er iemand zijn straatje schoonvegen?

Het voert ons weer eens terug naar de roemruchte provocatie van de oude Europese rechter en hoogleraar, A.M. Donner (zeker, de vader van de voormalige vicepresident van de Raad van State). Die ooit, op een congres over ‘toekomstgericht beleid’, opmerkte: ‘Regeren is wachten.’[3] Dit uiteraard, tot ontsteltenis van de congresgangers die bijna allemaal mooie toekomstvisies of scenario’s hadden verwacht.

Regeren is wachten tot het moment, meestal een ernstig incident, waarop eindelijk iedereen bereid is een paar harde beslissingen te aanvaarden die zij daarvoor schromelijk overdreven vonden. Meestal kennen hoge ambtenaren en ministers de risico’s wel, ook die van pandemieën, maar dat wil nog niet zeggen dat ze daarmee hun politieke omgeving kunnen overtuigen. Experts zien bovendien overal gevaren, dus daarvan kan je in een politieke functie beter niet al te gauw zenuwachtig worden.

Om hard in te kunnen grijpen met een ‘intelligente *lockdown*’ moest er dus al sprake zijn van een ernstige situatie, zoals in Noord-Brabant. Het zou pas verontrustend zijn geweest, als in zulke ernstige omstandigheden de premier ingrijpen nog steeds niet had aangedurfd. Ook toen bleek in het regeringscentrum de voorbereiding gebrekkig: het coronavirus bleek zich nogal verrassend te gedragen, onder andere leidend tot IC-behandelingen die uitzonderlijk veel tijd in beslag namen. De volgende verrassing was, na enige weken, de veelvuldige weigering van oudere patiënten om een IC-behandeling te ondergaan, omdat zij er de zin niet van vermochten te begrijpen.

En toch, hoewel met wellicht enige traagheid maar dan toch gedecideerd werd opgetreden door de premier en zijn collega’s en de golf opnames in de ziekenhuizen is begonnen te dalen, gaat het hier over het makkelijkste deel van de besluitvorming over de *lockdown*. Daarbij kon met een zeker succes worden afgegaan op de adviezen van de gezondheidsexperts, al werd de sluiting van de scholen geforceerd door medische specialisten die helemaal geen virusexperts waren en door de onderwijsbonden.

De fase die nu komt, die van de geleidelijke heropening van het maatschappelijk en economisch verkeer, wordt oneindig veel ingewikkelder en kan ook niet meer alleen door medische experts worden bepaald. Het dilemma is verschrikkelijk genoeg. Men kan kiezen voor voortgezet gesloten houden van een groot deel van de bedrijvigheid in afwachting van een geschikt vaccin, respectievelijk geneesmiddel, in de zekerheid dat er in de volkshuishouding onherstelbare schade wordt aangericht, die ten koste gaat van algemene welvaart en bestaanszekerheid. Men kan ook voor het andere uiterste kiezen: het betrekkelijk snel weer openstellen van alle maatschappelijke verkeer, in de wetenschap dat dit het virus zal stimuleren opnieuw rond te waren ten koste van duizenden mensenlevens. Het is natuurlijk de kunst om tussen deze extremen het juiste midden te houden, maar niemand die weet waar dat juiste midden zich precies bevindt.

Het is aan te nemen dat wij, niet alleen in Nederland, in heel zwaar weer terecht zullen komen en dat de regering voor hoogst pijnlijke beslissingen zal worden gesteld. Voor die beslissingen zal zich geen premier of minister meer achter ‘de experts’ kunnen verschuilen; oppositieleiders overigens evenmin. Er zal het uiterste worden gevraagd van onze bewindslieden en volksvertegenwoordigers.

‘Met veel minder dan vijftig procent kennis’ zal ‘voor honderd procent moeten worden beslist’. Dat nu is de exacte definitie van *politiek*. En dat, minder dan een jaar voor de eerstvolgende Kamerverkiezingen.

Prof.dr. J.Th.J. van den Berg was, na een loopbaan in de journalistiek, onder meer hoogleraar Nederlandse politiek en parlementaire geschiedenis aan de Universiteit Leiden en hoogleraar parlementair stelsel aan de Universiteit Maastricht. Hij werkte mee aan de jubileumbundel van de TeldersStichting Eigenzinnige liberalen. Onafhankelijk denkende politici in Nederland.

1. Deze column verscheen eerder op www.parlement.com, week 17, 2020, 390.
2. Hans Marijnissen, Er moet iets gebeuren voordat er iets gebeurt, in: *Trouw/De Verdieping*, 16 april 2020, 4 – 5.
3. J.Th.J. van den Berg, De staatsman en het evenement, column www.parlement.com, 23 juni 2017.

‘IN TIJDEN VAN ACUTE NOOD EN VOORAL IN GEVAL VAN SCHAARSTE, LIJKT HET DUS VOORAL IEDER VOOR ZICH.’
MAARTJE SCHULZ

NATIONALE ZELFREDZAAMHEID IN CRISISTIJD

Foto: Alexandros Michailidis

door Maartje Schulz

Zien we een opleving van de natiestaat ten tijde van de coronacrisis? Het lijkt erop. Zowat heel Nederland kijkt trouw naar de persconferenties, waar onze nationale iconen van de crisis – Mark Rutte, Hugo de Jonge en Jaap van Dissel – het woord voeren. Er is een stuk minder aandacht voor Ursula von der Leyen, de voorzitter van de Europese Commissie. ‘Alleen samen’ lijkt vooral een slogan te zijn die toepasbaar is op de nationale context, gezien de harde internationale strijd om allerlei middelen die van pas komen in de coronacrisis. Leiders van landen spreken bedrijven aan die in hun land gesitueerd zijn om hun land te helpen, ten koste van internationale vrijhandel. Kunnen we hieruit concluderen dat nationale zelfredzaamheid extra van belang is in tijden van crisis?

Het ligt er natuurlijk maar net aan wie je het vraagt. ‘De les van corona is niet: achter de dijken, deuren dicht,’ zei minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelings-samenwerking Sigrid Kaag (D66) bij het uitspreken van de H.M. van Randwijklezing. De coronacrisis laat voor haar zien dat meer internationale samenwerking nodig is. Niet geheel verrassend: andere politici zien in deze crisis juist het bewijs dat nationale zelfredzaamheid van belang is.

Aan welke kant van de discussie je ook staat: iedereen kon zien hoe de ‘Europese solidariteit’ in een acute situatie als sneeuw voor de zon kon verdwijnen en hoe Schengen opeens teniet kan worden gedaan als het niet uitkomt. Landen besloten eenzijdig hun grenzen te sluiten. Frankrijk en Duitsland riepen gauw een exportverbod op mondkapjes, beademingsapparatuur en andere medische goederen, in het leven. Dat is inmiddels weer wat bijgedraaid, maar ook op het moment van schrijven is er een grote concurrentiestrijd tussen landen gaande om onder meer testen, zoals onze speciale gezant Feike Sijbesma de situatie omschreef in een technische briefing aan de Tweede Kamer.

In tijden van acute nood en vooral in geval van schaarste, lijkt het dus vooral ieder voor zich. Hopen dat die realiteit anders is, is een vorm van wensdenken die niemand verder helpt. Betrokkenheid bij het lot van mensen, ook uit andere landen, in tijd van nood valt altijd te prijzen. Maar het is simpelweg geen verstandig nationaal beleid om er vanuit te gaan dat landen solidair met je zijn in tijden van crisis, ook al zou je daarover meer Europese of internationale afspraken maken.

Voor elk land is het daarom verstandig om na te denken hoe ze in de toekomst beter voorbereid kunnen zijn op zo’n crisis – en dat als het nodig blijkt te zijn – er de industrie aanwezig is om zelf de productie van essentiële middelen te kunnen opschalen. Je kunt dat nooit helemaal precies voorbereiden, want je weet natuurlijk niet wat de volgende crisis is. En natuurlijk is het niet voor niets zo dat bij ingewikkelde producten het productieproces is opgeknipt in verschillende delen, verspreid over landen. Maar nog eens scherp kijken naar de bescherming van onze meest vitale belangen en welke industrie daarbij hoort, kan geen kwaad.

Dat moet niet de afschaffing van internationale vrijhandel betekenen, want die brengt ons veel welvaart. Het betekent ook niet dat afstemming op Europees of internationaal niveau over gezondheidsbeleid tussen landen zinloos is. Dat is nuttig. Ook bij het uitwisselen van informatie over het virus, is iedereen gebaat. Daarnaast zie je ook tekenen van internationale solidariteit in deze coronacrisis. Zo was het vriendelijk van Duitsland om Nederlandse coronapatiënten toe te laten op hun IC-bedden. Wel moet daarbij worden bedacht dat dit in een situatie was waar Duitsland geen tekorten had op de IC-afdelingen. Als er wel een tekort was, was die solidariteit er gok ik niet.

Een beetje denken in termen van nationale zelfstandigheid is dus niet onlogisch. Ook vanuit democratisch oogpunt valt er wat voor te zeggen om de uiteindelijke beslissingsbevoegdheid op nationaal niveau te houden in geval van een gezondheidscrisis. Ten eerste omdat de gezondheidssituatie en de cultuur om met een crisis om te gaan, per land verschilt. Maar ook omdat het om zeer ingrijpende maatregelen gaat voor de bevolking. Mochten burgers ontevreden zijn over de corona-maatregelen van hun land, dan kunnen ze relatief gemakkelijk hun ongenoegen naar voren brengen. Onze politici lezen de Nederlandse kranten en kijken Nederlandse talkshows en zullen vooral Nederlandse Twitteraars in hun tijdlijn tegenkomen. Als een internationale organisatie zou beslissen over de maatregelen in een gezondheidscrisis, is het toch moeilijker als burger je wensen naar voren te brengen.

‘De vermeende superioriteit van een socialistisch stelsel boven de vrije markt wordt door de coronacrisis geenszins bewezen.’
Patrick van Schie

Koningsdag 2020 in het Vondelpark | Foto: Wut Moppie

BRENGT CORONA EEN NIEUWE GOLF VAN COLLECTIVISERING?

door Patrick van Schie

Als de kippen waren linkse publicisten en politici erbij om te roepen dat de coronacrisis het failliet van het kapitalisme of van het ‘neoliberalisme’ aantoont. Meer overheidsingrijpen en -sturing zou nodig zijn.

Het coronavirus is echter niet in een kapitalistisch land op de mens overgesprongen maar in de grootste communistische dictatuur: de ‘volksrepubliek’ China. Dat is alleen al relevant omdat, of dit nu op een dierenmarkt in Wuhan is gebeurd of dat het virus uit een laboratorium in Wuhan is ontsnapt (indien de Chinese overheid niets te verbergen heeft laat haar dan vrij onafhankelijk onderzoek toestaan), door het wekenlang in de doofpot stoppen van dit feit en van de eerste verspreidingen, ja door klokkenluiders zelfs te arresteren, het virus de kans kreeg zich op een oncontroleerbare wijze te vermenigvuldigen tot een wereldwijd probleem.

Als het virus een politieke oorsprong heeft, dan is het een communistische. Dat het veel dodelijker Ebola-virus dat in 2014 in West-Afrika heerste en toen met een reiziger per vliegtuig naar Nigeria werd gebracht, wél tijdig kon worden ingetoomd is te danken aan een alerte vrouwelijke Nigeriaanse arts die alarm sloeg en ondanks aanvankelijke tegenwerking wel kon worden gehoord.

Eenmaal doorgebroken kent een virus geen ideologisch onderscheid. Maar hoe opener een systeem, des te beter het met een dergelijke crisis om kan gaan. Communistisch China pocht de crisis goed te hebben bezworen, al weten we niet wat ook hier weer wordt verdonkeremaand, maar vooralsnog heeft het vrije China (Taiwan) de crisis veel beter bedwongen. Wie meent dat Nederland door te weinig overheid heeft gefaald met het in stand houden van een voldoende *Intensive care*-capaciteit – en het is zeker wijs te leren dat we voortaan meer snel op te hogen capaciteit voor pandemieën achter de hand moeten houden – zou zich eens kunnen afvragen waarom socialistisch Venezuela op 29 miljoen mensen slechts 100 IC-bedden heeft. Binnen Europa doen landen met een genationaliseerde gezondheidszorg het al niet beter. Italië, Frankrijk en Groot-Brittannië kennen tot dusver beduidend meer coronadoden dan Nederland.

De vermeende superioriteit van een socialistisch stelsel boven de vrije markt wordt door de coronacrisis geenszins bewezen. De pleitbezorgers van meer collectivisme misbruiken de crisis slechts voor een poging hun al vóór corona gevormde geloof aan de samenleving op te leggen. PvdA-leider Asscher beweert dat we door het ‘neoliberalisme’ geen vaccin hebben en daarvoor een sterke overheid nodig is. Maar een stelsel dat niet bestaat – het ‘neoliberalisme’ – kan ook niet verantwoordelijk zijn voor welk verzuim dan ook. Is het de ‘schuld’ van de vrije markt dat er geen vaccin is voor een virus dat tot een half jaar geleden nog niet onder mensen rondwaarde? Ook geen enkele overheid heeft zo’n reddend middel voorhanden. Er bestaat voor een liberaal geen bezwaar om met door gemeenschapsgeld gefinancierd onderzoek tot een vaccin te komen, maar omdat van alle potentiële vaccins waaraan momenteel wordt gewerkt slechts (een) enkele zal/zullen werken, is het goed dat dit op zoveel mogelijk plaatsen geschied. De vrije markt biedt daartoe veel meer gelegenheid dan een overheidsmonopolie.

De overheid moet financieel bijspringen om burgers en bedrijven die niet door enig falen van de markt maar door overheidsmaatregelen en -verboden in de problemen zijn geraakt, door de crisis heen te helpen. Dat dit noodzakelijk kan zijn om gezonde bedrijven tijdelijk bij te staan, betekent niet dat het gezond is voor normale tijden. Net als tijdens een oorlog loopt de staatsschuld nu gigantisch op. Nederland kan zich dit beter veroorloven omdat wij, anders dan menige andere EU-lidstaat, onze staatschuld redelijk onder controle hadden. Maar vroeg of laat zal deze staatsschuld weer moeten worden afgelost. De daarvoor benodigde welvaart wordt niet door een overheid gecreëerd maar door burgers en bedrijven. Het is de vrije markt die dan uitkomst moet bieden.

---

1. Martin van Hees, Patrick van Schie en Mark van de Velde, *Neoliberalisme: een politieke fictie* (Amsterdam, 2014).

‘SOLIDARITEIT AFDWINGEN IS HAAR IN FEITE VERNIETIGEN.’
FLEUR DE BEAUFORT

SOLIDARITEIT IN TIJDEN VAN CRISIS

door Fleur de Beaufort

Het moment waarop als gevolg van het coronavirus ook in Nederland ingrijpen maatregelen werden aangekondigd, maatregelen die bovendien gepaard gingen met veel ongewisheid over de ernst en de duur, leek even het slechtste in de mens boven te komen. Men vergat alles om zich heen en begon aan het grote hamsteren. Even leek ‘eigen voorraadkast vol’ het allerbelangrijkste. De eerste beelden van lege schappen in de zwaarst getroffen Italiaanse regio’s werkten alleen maar bevestigend. De vraag of er voldoende overbleef voor anderen verdween naar de achtergrond, waardoor aanvankelijk met name de mensen die bijvoorbeeld juist nu extra lange diensten draaiden, zoals het zorgpersoneel, nogal eens achter het net viste. In supermarkten heerste enige tijd een grimmige sfeer en veel grootgrutters gingen over tot het aanstellen van beveiliging ter bescherming van hun personeel. De premier kwalificeerde dit gedrag tijdens een persconferentie als onnodig en egoïstisch.

Het gedrag bleek slechts van korte duur en al snel maakte de – op zich niet onbegrijpelijke, want toch ook menselijke – zucht naar zelfbehoud juist plaats voor oprechte solidariteit. De vele nieuwe lokale initiatieven die de afgelopen weken ontstonden zijn stille getuige van de liberale overtuiging dat solidariteit uiteindelijk het krachtigst is waar ze uit vrijheid ontstaat.

Voor liberalen is er een belangrijk verschil tussen wat directe en indirecte solidariteit genoemd kan worden. Daar waar de directe solidariteit vorm krijgt in het private domein, waar burgers onderling op vrijwillige basis overeenkomsten sluiten en elkaar helpen, wordt indirecte solidariteit juist op het publieke vlak door de overheid geregeld. Via collectieve, verplichte arrangementen organiseert de overheid als het ware de sociale rechtvaardigheid binnen de samenleving. Directe solidariteit rust op eigen initiatief en vrijwilligheid, terwijl indirecte solidariteit wettelijk wordt geregeld en op plicht is gebaseerd.

Hoewel liberalen zeker vandaag de dag het belang van indirecte solidariteit erkennen – niet voor niets stonden liberalen eind negentiende eeuw aan de wieg van de sociale wetgeving – zijn ze ook beducht voor het wegvallen van individuele verantwoordelijkheid, eigen initiatief en directe solidariteit. De negentiende-eeuwse Franse journalist en parlementariër Frédéric Bastiat meende zelfs dat solidariteit afdwingen haar in feite vernietigen is. Solidariteit is spontaan.

De waakzaamheid voor een te grote overheid en teveel indirecte solidariteit komt voor liberalen ook voort uit hun mensbeeld. Zij gaan ervan uit dat mensen van nature sociale wezens zijn, die elkaar in alle vrijheid opzoeken, zich met elkaar verenigen en daar waar nodig ook solidair met elkaar zijn. Daarbij geldt voor liberalen dat de verbanden die mensen op vrijwillige basis met elkaar aangaan vele malen sterker zijn dan verbanden die van bovenaf aan mensen zijn opgelegd. Hetzelfde geldt voor solidariteit. Indien mensen zich uit vrije keuze solidair tonen met mensen uit hun omgeving – zoals ook veelvuldig gebeurt – doen zij dit veel bewuster dan wanneer solidariteit via de overheid wordt opgelegd.

Daarbij realiseren liberalen zich dat individuen veelal de grootste solidariteit voelen met mensen uit hun directe omgeving. Naarmate afstanden tussen mensen groter worden neemt de directe solidariteit over het algemeen af. Het is doorgaans makkelijker je te identificeren met een slachtoffer of hardwerkende hulpverlener uit de eigen nabije omgeving, dan heel ver weg.

Diverse initiatieven tonen aan hoe krachtig directe solidariteit kan zijn, zeker in tijden van crisis wanneer de indirecte solidariteit niet zonder meer of snel genoeg op nieuw ontstane behoeftes kan inspelen. Mensen sturen ouderen een kaartje of bloemetje in de strijd tegen eenzaamheid, nu bezoeken in verzorgingstehuizen niet meer mogelijk is. Er worden boodschappen gedaan voor buurtgenoten die tot de risicogroep behoren en supermarkten openen speciaal voor ouderen een uurtje eerder, zodat ze in alle rust hun boodschappen kunnen doen. Initiatieven om getroffen ondernemers te helpen die hun inkomsten tijdelijk tot het nulpunt zagen dalen. Ondernemers die met hun personeel te hulp schieten in bedrijfstakken waar een tekort aan arbeidskrachten is nu de grenzen dicht zijn. Een extraatje tussendoor voor zorgpersoneel, bijvoorbeeld in de vorm van een bosje bloemen of een zoete lekkernij. Initiatieven om toch vooral lokaal te kopen en zo de middenstand te steunen – boerderijwinkels zien hun omzet al groeien.

Langzaam wordt in de media al gezinspeeld op mogelijk blijvende verandering in onze samenleving ook na deze crisis. Hoe mooi ook, het lijkt zeer onwaarschijnlijk. Niet alleen verdwijnt met de crisis en gevoel van urgentie in het omzien naar elkaar, ook zal het nu opspelende geweten weer voldoende gesust worden door de enorme hoeveelheid indirecte solidariteit. De noodzaak van directe solidariteit wordt ermee teniet gedaan.

Lege schappen in de supermarkt | Foto: Blue Sky Stories

DE CORONA-APP | BALANCEREN TUSSEN TWEE BELANGEN

door Wilbert Jan Derksen

Als we ergens nog blij mee mogen zijn in deze crisis is dat de technologie van de 21e eeuw ons beter bestand maakt tegen het virus dan tijdens de eerdere pandemieën uit de geschiedenis. Van beademingsapparatuur tot het afnemen van tests en het ontwikkelen van een mogelijk vaccin. Technologie is de sleutel tot het doorstaan van deze crisis. In aanvulling op andere besmettingspreventieve maatregelen kondigde het kabinet begin april plannen voor het ontwikkelen van een zogenaamde ‘corona-app’ aan. Een app op de telefoon die het mogelijk maakt om na het vaststellen van een coronabesmetting een alert te sturen naar diegenen die een risicovol contactmoment hebben gehad met de patiënt.

Deze plannen maakten nogal wat los. Zo werd er getwijfeld aan de effectiviteit van een dergelijke app. Hoe kan de app bijvoorbeeld rekening houden met fysieke barrières als muren zonder foutpositieven af te geven? Wat te doen met mensen die niet in het bezit zijn van een smartphone? En hoe wordt bijvoorbeeld rekening gehouden met indirecte infectie via objecten? Maar bovenal riepen de plannen bezorgdheid op over de privacy van burgers. Vooral toen bleek dat de zeven initiële testapps hierin sterk te kort schoten. Het voedde een schrikbeeld van een Orwelliaanse ‘COVID-1984’-samenleving. Het gaat in de essentie natuurlijk wel om een app die de bewegingen van burgers surveilleert.

Er schuilt hier een fundamentele en al veel langer spelende discussie achter. Namelijk, hoe verhoudt het belang van privacy zich tot het belang van veiligheid? Vooral in de context van een crisissituatie zorgt dit voor prangende dilemma’s, omdat er sprake is van tijdnood en er juist tijd nodig is om hier een goede afweging in te maken. Gelukkig lijken andere preventiemaatregelen nu voorlopig geresulteerd te hebben in het remmen van de infectie. Tegelijkertijd is het de vraag of er geen tweede golf zal ontstaan na het versoepelen van deze maatregelen. En zijn we dan wederom bereid om onze economie stil te leggen, of worden alternatieven als de corona-app dan toch noodzakelijk? Ook bij de twijfels over de haalbaarheid van een anderhalvemetersamenleving geldt dat de corona-app een bijdrage kan leveren aan een mogelijk alternatief.

Het kabinet heeft verklaard dat de app niet verplicht zal worden. Tegelijkertijd gaf het ook aan dat een dekkingsgraad van 60 procent van de bevolking nodig is om het te laten werken. Meer dan de helft van de Nederlanders geeft aan bereid te zijn een corona-app te installeren míts deze voldoet aan adequate privacy- en veiligheidsnormen. Nog eens een kwart geeft aan dit te willen doen wanneer aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan. Er is dus genoeg draagvlak, maar de crux zit hem in de privacy- en veiligheidsoverwegingen. En het verleden heeft aangetoond dat de overheid hier wel eens de mist in is gegaan. Het is dus uiterst belangrijk dat er voldaan wordt aan deze eisen en dat toezichthouders als de Autoriteit Persoonsgegevens in dit proces meegenomen worden. Maar dit vergt tijd. Burgers hebben het recht om te weten wanneer hun informatie gedeeld wordt met anderen.

Het is dan ook van essentieel belang dat een corona-app hier uiterst transparant over is. Zo moet precies duidelijk zijn wat de burger deelt en met wie hij dat doet. En dit moet bondig en helder weergegeven worden, en niet verhuld zijn in ellelange gebruiksvoorwaardenteksten. Zelfs de meest onkundige digibeten moeten hier chocola van kunnen maken. De data moeten daarnaast geanonimiseerd zijn, alleen lokaal opgeslagen worden (dus geen centrale database) en mogen niet gebruikt worden voor andere doeleinden (denk aan opsporing of profilering). Medische gegevens zijn onder de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) geclassificeerd als bijzondere persoonsgegevens waarbij extra strenge voorwaarden gelden die maximale prudentie ten aanzien van deze gegevens vereisen.

De beslissing van de overheid om de corona-app op een vrijwillige basis te houden past bij onze liberale cultuur die steunt op het recht op zelfbeschikking. Toch zal eerst duidelijk moeten worden of zo’n app in de praktijk überhaupt zal werken en of de noodzaak nog wel aanwezig is tegen de tijd dat zo’n app, met alle privacy- en veiligheidsoverwegingen meegenomen, klaar is voor gebruik. “Vrijwillig, tijdelijk en transparant”, zoals premier Rutte zelf al aangaf. En bovenal niet overhaast, zou hier nog aan toegevoegd moeten worden. Want net als de gegevens van burgers, kun je hun vertrouwen in zo’n app maar een keer verliezen voordat je het definitief kwijt bent.

‘ONZE BURGERLIJKE VRIJHEDEN ZIJN DOOR HET FORSE OVERHEIDSINGRIJPEN TEVEEL OP DE TOCHT KOMEN TE STAAN.’ REINOUT WOITTIEZ

Foto: Reinout Woittiez

MEER EIGEN REGIE OOK IN TIJDEN VAN CORONA

door Reinout Woittiez

Verstikking slaat dood. De schrik over de maatschappelijke doodsheid van dit moment sloeg mij om het hart. Ik belandde onlangs in de ochtendspits op een uitgestorven Centraal Station van Utrecht. Het anders zo levendige Utrecht CS toonde een beklemmende uitgestorvenheid. Ik keek een wegkwijnende en stervende maatschappij in de ogen, het trof me diep. Zo houden we ons mooie en vrije Nederland niet overeind, ik voelde de droefheid van het afglijden, het stemde me intens somber. Corona is een gezondheidsrisico vooral voor kwetsbare groepen, waaronder ouderen. Maar de crisis – als we meer inclusief kijken – raakt ons allen in onze bijdrage aan een maatschappij die we graag levend willen houden en waarin we graag onze eigen invulling willen geven aan wat wij zelf het ‘Goede Leven’ achten.

Ik geloof dat onze aanpak in de beginfase van de epidemie een goede was: voorkomen van een massieve besmettingspiek en de daarmee gepaard gaande maatschappelijke ontwrichting. Duidelijk is dat in de volgende fase het tijd wordt voor een Intelligente Loose-Up. We moeten zoeken naar een nieuwe balans vanuit inclusiviteit, want de huidige verstikking slaat onze maatschappij teveel dood en neemt teveel mensen teveel vrijheden af. En daarmee raak ik aan de noodzaak om tot een meer utilitaristische afweging te komen. Natuurlijk, gevaar op besmetting door een medeburger vraagt om een zeker overheidsingrijpen vanuit het ‘geen schade beginsel’ van John Stuart Mill. De gedachte daarbij is dat je alleen dan in vrijheid aan jouw leven invulling kunt geven als je veilig aan het maatschappelijk verkeer kunt deelnemen. De kernvragen die in deze tijd opduiken zijn: hoeveel en welke vrijheidsbeperkende coronaregels mag de overheid opleggen om – in de utilitaristische benadering – zoveel mogelijk veiligheid en daarmee zoveel mogelijk vrijheid voor zoveel mogelijk burgers te waarborgen? En waar ligt nog de eigen verantwoordelijkheid van de burgers?

De afgelopen weken waren voor mij leerzaam. Ik zag tal van voorbeelden die verhelderden waarom ik mijn hart aan het liberalisme verpand heb. Hieronder kleur ik mijn proces van de afgelopen weken wat verder in.

‘In de coronatijd glorieert in elke sector de regelaar’, zo meldt een *NRC*-kop op 16 mei. Het RIVM, zo blijkt op 14 mei, is zo ‘vriendelijk’ voor alleenstaanden die seks willen voor te schrijven dat zij zich moeten beperken tot één seks-buddy.
En de politie beboet je wanneer je te grote feesten houdt achter jouw voordeur. Onze burgerlijke vrijheden zijn wat mij betreft door het forse overheidsingrijpen teveel op de tocht komen staan.

De maatschappelijke reactie op het coronavirus is een overweldigende en klassieke risico-regel-reflex: we schieten vol in de regels. Want wij als burgers kijken vol verwachting naar de overheid om ieder risico voor ons weg te regelen en vervolgens klagen we dan over de regeldichtheid in dit landje. Ronald Reagan sprak ooit ongeveer deze woorden: de overheid die alles voor je regelt is dezelfde overheid die eerst alle eigen regelruimte bij jou weghaalt. Ik zag de afgelopen weken hoe het web van de systeemwereld groeide, ik zag hoe het sterven van ouderen in de systeemmal van de corona-aanpak zomaar kon ontmenselijken, zoals Hannah Arendt dat eerder beschreef. En ik doorleefde wat Jürgen Habermas bedoelde met de kolonisatie van onze leefwereld door de systeemwereld en wat Michel Foucault bedoeld kon hebben met disciplinaire projecten en ‘Pandemic Dictatorschip’. Ook artsen voelen de klem van de huidige corona-aanpak blijkens de titel van het vorige week door de Nederlandse cardiologen gepubliceerde rapport *Uit de wurggreep van Corona*. Ik heb geen wijsheid in pacht over een alternatieve corona-aanpak, ik huiverde de afgelopen weken wel intens over wat ik aan ingrijpende regelgeving en effecten waarnam.

De samenleving is meer dan gezondheidszorg gericht op corona, een duurzaam sterke gezondheidszorg kan alleen maar staan op de fundamenten van een vrije, vitale en sterke samenleving. ‘We moeten accepteren dat het risico van de dood bij het leven hoort’, zo luidt de kop van een recent artikel in *Science Guide*. Aanvaarding van de onzekerheid noemt psychiater Damiaan Denys dat. Daarbij hoort dat we weg bewegen van de 100% maakbaarheids-gedachte waar het onze gezondheid betreft, en dat we aanvaarden dat epidemieën als het coronavirus ons zullen blijven overvallen waardoor we – vaak op hogere leeftijd – aan de gevolgen van zo’n epidemie kunnen overlijden. Soms, vooral voor mensen met wat je tegenwoordig een ‘voltooid leven’ zou noemen, werd vroeger dan over een dergelijke epidemie gesproken in termen van een ‘old man’s friend’. Juist in het besef dat het leven eindig is benadrukken we bij begrafenissen naar elkaar dat we het leven ook echt en ten volle moeten leven en intensief moeten genieten. Ik behoor nog net niet tot de groep van kwetsbare ouderen, maar ik behoor nog steeds wel tot de groep mensen die intensief willen leven in een volop functionerende, vitale en daarmee vast risicovolle maatschappij, omdat ik als liberaal een dergelijk goed leven vol vrijheden en risico’s prefereer boven ‘opgehokt’ verblijven in een ‘risicomijdende’ en zielloze maatschappij waarin het leven tot stilstand gekomen is.

Geef mij zo snel mogelijk de instrumenten om meer eigen regie over mijn leefwereld terug te krijgen: minder kolonisatie, meer vrijheid, meer verantwoordelijkheid, meer eigen risico’s dragen, meer zelfredzaamheid.

Reinout Woittiez is senior adviseur bij Fit-for-Purpose Advies en trainer bij de Haya van Somerenstichting.

‘IN EEN DEMOCRATIE REGEERT HET VOLK VIA ZIJN VERTEGENWOORDIGERS EN NIET VIA GEDRAGSDESKUNDIGEN OF ECONOMEN.’

AFSHIN ELLIAN

CONTROLE KABINET IS NIET AAN DESKUNDIGEN, MAAR AAN DE TWEEDE KAMER

door Afshin Ellian

De Tweede Kamer slaapt. De deskundigen waken over ons. Zij begrijpen het volk kennelijk beter dan de democratisch gekozen volksvertegenwoordigers. De controlerende functie van de Tweede Kamer is de meest essentiële taak in een land dat wordt geregeerd door coalities. Doordat altijd een meerderheid achter de coalitie staat, moeten de oppositieleden hun controlerende taak niet verwaarlozen. Deze belangrijke functie hebben ze toevertrouwd aan hun fractievoorzitters. Een aantal fractievoorzitters heeft premier Mark Rutte (VVD) gevraagd om naast het Outbreak Management Team (OMT) een zogenoemd impact-team te creëren.

Het OMT geeft het kabinet praktische medische adviezen in de strijd tegen het virus dat in december 2019 uitbrak in het Chinese Wuhan, oftewel het coronavirus. Deze praktische adviezen zijn gebaseerd op wetenschappelijke inzichten. Soms zijn de wetenschappers het onderling oneens, daarom maakt het OMT een uiteindelijke keuze uit de beschikbare inzichten. Ze hebben hierbij één doel: de besmettelijke ziekte onder controle krijgen. Dat is bereikt.

Een deel van de Tweede Kamer wil nu naast het OMT een groep deskundigen formeren die zich zou moeten bezighouden met de maatschappelijke impact van de overheidsmaatregelen tegen de verspreiding van het coronavirus. Zo’n ‘impact-team’ moet bestaan uit de sociale wetenschappers, economen, gedragswetenschappers, psychologen, enzovoort. Voor je het weet, worden we zo uitgeleverd aan wereldvreemde figuren! Moeten we het land tijdens deze ernstige crisis toevertrouwen aan een clubje van wie de mening dagelijks te lezen en te horen valt in de meeste landelijke kranten en bijna alle radio- en tv-programma’s van de NPO? Nee, doe dat ons niet aan.

Impact-team is niet nodig, want die hebben we al: de Tweede Kamer

We hebben helemaal geen impact-team nodig. Zo’n team hebben we namelijk al. Het heet de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Honderdvijftig Kamerleden afkomstig uit alle uithoeken van Nederland zijn verkozen door de kiezers. Zij zijn verkozen om de belangen van verschillende groepen te representeren. Naast deze representatiefunctie moeten ze belangenafwegingen maken om tot een consensus te komen over het algemeen belang.

Voor alle duidelijkheid: de Kamerleden zijn niet verkozen om lintjes te knippen. Daarvoor hebben we een Koning en een Koningin. Bovenal zijn ze verkozen om wetten te maken en wetten op te heffen. Dat laatste vergeten ze weleens. Al ruim twee maanden zijn de Kamerleden niet bezig met deze functies. Ze zitten thuis. Maar een anderhalvemeter-democratie bestaat niet. De Tweede Kamer wil zijn controlerende functie verwaarlozen door een impact-team te scheppen.

Als Kamerleden de overheid niet controleren, zijn ze totaal overbodig

Tweede Kamerleden zijn er om in de Tweede Kamer te debatteren over de maatschappelijke impact van wetten en overheidsbeleid. Bovendien behoren ze te weten wat de impact van het overheidsbeleid is (of zou kunnen zijn) op de burgers in het algemeen, en op hun achterban in het bijzonder. Hiervoor zijn ze in de Kamer. Anders zijn ze totaal overbodig. Dit is de zin en de betekenis van de democratie.

In een democratie nemen niet de economen of gedragswetenschappers politieke beslissingen. Willen de Kamerleden echt begrijpen wat de impact van het coronavirus is, dan moeten ze een bezoek brengen aan een ziekenhuis. Ook kunnen ze een keer langsgaan bij een verzorgingstehuis. Voor de economische impact zouden ze gesprekken kunnen voeren met de ondernemers in hun stad. Maar een anderhalvemeter-volksvertegenwoordiger is niet geschapen!

Ook kunnen de Kamerleden de ambtenaren aan het werk zetten. Zij zouden, sector voor sector, de gevolgen van de overheidsmaatregelen in de strijd tegen het coronavirus kunnen berekenen. Ook moeten Kamerleden zich langzamerhand afvragen waarom het RIVM niet over een goed plan van aanpak beschikte tegen een dergelijke pandemie. Het voorkomen van een gezondheidscrisis is immers de taak van het RIVM. Tenslotte moeten de Kamerleden zich bezighouden met de lessen die uit deze pandemie kunnen worden getrokken.

Het lijkt alsof de Kamerleden niet echt doorhebben welke catastrofe zich in de westerse democratieën voltrekt. Alleen al in de Verenigde Staten hebben in de afgelopen week 3,8 miljoen inwoners een werkloosheidsuitkering aangevraagd. In zes weken zijn ruim 30 miljoen Amerikanen werkloos geworden. De economische crisis, de ergste sinds de jaren dertig van de vorige eeuw, klopt wreed en luid aan de deur. Toch willen onze volksvertegenwoordigers een impactgroep oprichten.

Clubje deskundigen draagt geen democratische verantwoordelijkheid

Als de Tweede Kamer instemt met zo’n impactgroep, levert zij Nederland uit aan een clubje deskundigen dat democratisch gezien geen verantwoordelijkheid hoeft te dragen. Zij kunnen immers niet ter verantwoording worden geroepen.

De democratie wordt vaak in verlegenheid gebracht, niet door haar vijanden, maar door haar eigen instituties. Laat dit tot u doordringen: onze volksvertegenwoordigers weten niet wat de impact van het overheidsbeleid op onze samenleving is. Op allerlei niveaus, gemeenteraden, Provinciale Staten en de Tweede Kamer, hebben de meeste volksvertegenwoordigers zichzelf buitenspel gezet. Willen de volksvertegenwoordigers dan niets meer vertegenwoordigen?

In een democratie regeert het volk via zijn vertegenwoordigers en niet via gedragsdeskundigen of economen.

Prof. mr. dr. Afshin Ellian is hoogleraar encyclopedie van de rechtswetenschap aan de Universiteit Leiden. Hij schrijft wekelijks een weblog voor Elsevier Weekblad. *Deze column verscheen eerder op www.elsevierweekblad.nl.*

‘VASTHOUDEN AAN DE EIGEN IDEALEN: INDIVIDUELE VRIJHEID EN EEN SAMENLEVING DIE GROTENDEELS IS GEBASEERD OP VRIJE INTERACTIE VAN MENSEN.’
FRANS DE GRAAF

SAMENLEVING NA CORONA | WORDT ALLES ANDERS?

door Frans de Graaf

De Vlaamse hoogleraar Frederik Anseel opperde recent een prikkelende stelling: ‘nooit meer terug naar kantoor’. Corona zou aantonen dat het klassieke kantoor met werkplekken zijn langste tijd heeft gehad. Zou het echt? Ik weet het niet. Maar dat het leven ná corona er anders uitziet dan vóór corona is wel duidelijk. De grote vraag is: hoe?

Voordat we proberen vooruit te kijken, twee winstwaarschuwingen. Ten eerste is de toekomst voorspellen razend ingewikkeld. En al helemaal tijdens een crisis. Wie midden in de hectiek zit, mist het overzicht. En we zitten met zijn allen in de hectiek. Meer dan beredeneerd speculeren zit er niet in.

Ten tweede is het, zeker voor politici, verleidelijk om te denken dat iets wat je toch altijd al wilde, nu ineens gaat gebeuren door corona. Bijvoorbeeld een SP’er die zegt dat er nu écht meer overheidsbanen nodig zijn. Of een VVD’er die inschat dat we vanaf nu allemaal bij een lokale winkelier onze boodschappen doen. Dat soort voorspellingen moeten we met een korreltje zout nemen. De wens is hier vermoedelijk vader van de gedachte. Laten we met deze voorbehouden eens een poging wagen.

De grootste verandering voor veel mensen is dat wat normaal buiten de deur was, nu ‘thuis’ is. Mensen werken, mits niet in vitale beroepen, thuis en de kinderen zijn ook meer thuis. Op afstand werken en digitaal onderwijs neemt daardoor een spectaculair hoge vlucht. Misschien bevalt het wel goed en wordt thuiswerken veel meer dan nu de norm. En wordt onderwijs op afstand normaal. Als liberaal zou ik zo’n trend toejuichen: het geeft je meer vrijheid je eigen leven in te richten.

De gevolgen kunnen enorm zijn. Zijn files en volle treinen dan verleden tijd? Dat scheelt veel dagelijkse ergernis en vele miljarden aan overheidsgeld om de infrastructuur uit te breiden. En wellicht is corona het einde van een jarenlange trend: urbanisatie. Mensen wonen weer liever landelijk: als je thuiswerkt maakt het wat dat betreft ook niet uit waar je woont. Als deze trend zich echt voordoet kunnen veel beleidsplannen – die zonder uitzondering uitgaan van een trek naar de stad – de prullenbak in.

En internationaal? Immigratie is al jaren een hoofdpijndossier. Misschien denken veel immigranten na corona wel twee keer na voordat ze hun vertrouwde omgeving verlaten. De wens om migratie te beperken wordt zo in een klap werkelijkheid. Maar het kan net zo goed omgekeerd: dat we de coronacrisis zo goed aanpakken dat veel immigranten denken: daar moet je wezen!

En er zijn nog veel meer mogelijke consequenties. Her en der lees ik bijvoorbeeld dat corona het einde betekent van het populisme omdat mensen nu inzien dat we serieuze politici moeten hebben die vertrouwen op wetenschappelijke inzichten (lijkt mij overigens een typisch geval van wensdenken).

Tot slot: liberale benadering
De maatschappelijke impact van corona is dus onzeker. Des te meer als je bedenkt dat verandering van de samenleving zich snel maar ook heel traag kan manifesteren. Misschien kunnen we over een jaar of tien pas de invloed van corona vaststellen.
Hoe moet je hier nu als liberaal mee omgaan? De overheid is er voor liberalen om kaders te stellen waarbinnen de samenleving tot bloei kan komen. Die kaders worden door corona hoe dan ook stevig herzien. Dat kan op een liberale manier: geen blauwdrukken maar stapsgewijze verandering. Kijken wat werkt en wat het best aansluit bij een vrije samenleving. En verder natuurlijk vasthouden aan de eigen idealen: individuele vrijheid en een samenleving die grotendeels is gebaseerd op vrije interactie van mensen. Zo voorkomen we dat we straks corona overwinnen, maar de vrije samenleving hebben verloren.

Frans de Graaf is onder meer VVD-fractievoorzitter in de Haagse gemeenteraad.